

Pilsonības un migrācijas
lietu pārvalde

ANKETA PAR EIROPAS KOMISIJAS PAZIŅOJUMA PAR BĒRNIEM MIGRĀCIJĀ ĪSTENOŠANU

Ziņojums par situāciju Latvijā

Rīga, 2020. gada decembris

Ar Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 14. maija lēmumu Nr.2008/381/EK izveidots Eiropas migrācijas tīkls, kura mērķis ir pildīt Eiropas Kopienas un dalībvalstu institūciju informācijas vajadzības, sniedzot aktuālu, objektīvu, uzticamu un salīdzināmu informāciju par migrācijas un patvēruma jomu, tādā veidā atbalstot Eiropas Savienības politikas veidošanu minētajās jomās. Eiropas migrācijas tīklu izmanto arī, lai sabiedrībai nodrošinātu informāciju par šiem jautājumiem. Tīklu veido Eiropas Komisija un dalībvalstu nozīmēti kontaktpunkti. Katrs kontaktpunkts izveido valsts migrācijas tīklu.

Kontaktpunkts sagatavo izpētes darbus, kuru tēmas ir noteiktas attiecīgā gada darba programmā. Izpētes darbu tēmas ir saistītas ar trešo valstu pilsoņu migrācijas jomu.

Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkts ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde.

Kontakti:

Čiekurkalna 1.līnija 1, k-3,

Rīga, Latvija, LV-1026

Tālrunis: +371 67219492

E-pasts: emn@pmlp.gov.lv

Tīmeklis: www.emn.lv

Projekts tika finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu. Šī publikācija atspoguļo vienīgi autoru uzskatus, un Eiropas Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Projektu līdzfinansē Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds

Saturs

IEVADS	3
ĀTRA UN PILNĪGA IDENTIFICĒŠANA UN AIZSARDZĪBA.....	4
Nepilngadīgo identificēšana un reģistrācija.....	4
Biometrisko datu iegūšana	5
(Potenciālie) cilvēku tirdzniecības upuri	6
ATBILSTOŠAS IZMITINĀŠANAS NODROŠINĀŠANA	7
Nepilngadīgo izmitināšanas telpas	7
Piekļuve pakalpojumiem/ tiesībām	11
ĀTRAS UN VISAPTEROŠAS PIEKĻUVES NODROŠINĀŠANA STATUSA NOTEIKŠANAS PROCEDŪRĀM UN PROCESUĀLO GARANTIJU ĪSTENOŠANA.....	12
Aizbildnība	12
Procesuālās garantijas patvēruma procedūrā	15
Vecuma noteikšana	16
Ģimenes atkalapvienošana.....	16
Dublinas procedūra	17
AIZTURĒŠANA, LAI IZRAIDĪTU NEPAVADĪTUS NEPILNGADĪGOS UN ĢIMENES AR BĒRNIEM	17
Ģimenes.....	17
Brīvprātīga un piespiedu atgriešana	17
ILGTSPĒJĪGU RISINĀJUMU NODROŠINĀŠANA NEPILNGADĪGAJIEM	18
Integrācija	18
Pārmitināšana.....	18
NEDOKUMENTĒTI NEPILNGADĪGIE/ NEPILNGADĪGIE, KAS UZTURAS NELIKUMĪGI	18
PĀREJA UZ PIEAUGUŠĀ DZĪVI	19
TRANSVERSĀLAS DARBĪBAS.....	20

IEVADS

Eiropas Komisija 2017.gadā publicēja paziņojumu Eiropas Parlamentam un Padomei “Bērnu migrantu aizsardzība”¹, kurā noteikti pasākumi bērnu migrantu aizsardzībai visos migrācijas procesa posmos. Eiropas Komisija monitorē ieteikto pasākumu īstenošanu Eiropas Savienības dalībvalstīs, iegūstot vienotu un salīdzināmu informāciju no visām ES dalībvalstīm. 2020.gadā šīs informācijas iegūšana tika uzticēta Eiropas migrācijas tīkla nacionālajiem kontaktpunktiem.

EMT Latvijas kontaktpunkts informāciju par bērnu migrantu situāciju Latvijā saskaņā ar iepriekš izstrādātu anketu ieguva no Iekšlietu ministrijas, Labklājības ministrijas, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, Valsts robežsardzes, Rīgas Bāriņtiesas ekspertiem.

Pētījuma ietvars:

Šajā anketā izmantotais termins “bērns” tiek attiecināts uz visiem trešo valstu pilsoņu bērniem, kuri ir piespiedu kārtā pārvietoti vai migrē uz ES teritoriju vai ES iekšienē, kopā ar ģimeni vai individuāli, meklējot patvērumu vai nē. Likumīgās un ģimenes migrācijas aspekti šajā anketā netika iekļauti. Atspoguļotā informācija ietver situāciju Latvijā 2019. gadā.

Lietotie termini:

Saskaņā ar EMT Patvēruma un migrācijas terminu vārdnīcu² šajā pārskatā izmantotie termini visos gadījumos attiecas uz trešo valstu pilsoņiem vai bezvalstniekiem:

Bērns: ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ja vien saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem pilngadība netiek sasniegta agrāk vai vēlāk.

Nepilngadīga persona: tiesiskā kontekstā un pretēji bērna definīcijai: persona, kas saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nav sasniegusi pilngadību, t.i., vēl nav tiesīga izmantot noteiktas pilsoniskās un politiskās tiesības.

Šajā anketā “bērns” un “nepilngadīga persona” tiek lietoti savstarpēji aizstājami. Bērnu aizsardzības jomā tiek lietots termins “bērns”, savukārt migrācijas jomā biežāk tiek lietots termins “nepilngadīga persona”.

Pieaugušais: ikviena persona, kas ir 18 gadus veca un vecāka (ja vien pilngadība netiek sasniegta vēlāk saskaņā ar tiesību aktiem, kas attiecināmi uz pieaugušajiem).

Pavadīts nepilngadīgais³: nepilngadīga persona, kuru pavada un kura faktiski ir nodota tāda pieaugušā aprūpē, kas par viņu ir atbildīgs saskaņā ar attiecīgās dalībvalsts tiesību aktiem vai praksi.

Ģimenes ar nepilngadīgajiem/bērniem: nepilngadīgie, kurus pavada viens vai abi vecāki vai viņu juridiskais vai juridiskais primārais aprūpētājs.

Nošķirts bērns: bērns, kurš nav sasniedzis 18 gadu vecumu un kurš atrodas ārpus tā izcelsmes valsts un ir nošķirts no abiem vecākiem vai viņa iepriekšējā juridiskā/ierastā primārā aprūpētāja.

Nepilngadīgais bez pavadības/nepilngadīga persona bez pavadības: nepilngadīga persona, kas ieradusies ES dalībvalsts teritorijā bez tādu pieaugušo pavadības, kuri ir par viņu atbildīgi saskaņā ar attiecīgās dalībvalsts tiesību aktiem vai praksi, kamēr šāda persona nav par viņu uzņēmusies aizgādību; tas ietver nepilngadīgo, kas ir palicis bez pavadības pēc ierašanās dalībvalstī.

¹ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “Bērnu aizsardzība migrācijas jomā”, COM (2017) 211 final, 12.04.2017.

² EMN Vārdnīca 6.0, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_en

³ Šī definīcija ir atvasināta no “nepilngadīgā bez pavadības” definīcijas, kas iekļauta Uzņemšanas nosacījumu direktīvā (2013/33/ES).

Ilgtermiņi risinājumi⁴: ilgstošs risinājums saistībā ar nepilngadīgo bez pavadības vai no ģimenes nošķirtu bērnu, kas nodrošina, ka nepilngadīgais bez pavadības vai no ģimenes nošķirts bērns var attīstīties atbilstoši vecumam un vidē, kas atbilst viņa vajadzībām, un nepakļaujot bērnu vajāšanas vai smaga kaitējuma riskam. Konvencijā par bērnu tiesībām ir noteikti ilgtermiņi risinājumi, kuri ir atkarīgi no bērna interešu noteikšanas. Ilgstošs risinājums galu galā arī ļauj bērnam iegūt vai atkal iegūt pilnīgu valsts aizsardzību.

Migrācija: Eiropas Savienības (ES) kontekstā: darbība, ar kuru persona, kas iepriekš ir dzīvojusi citā ES/EBTA dalībvalstī vai trešā valstī, izveido savu pastāvīgo dzīvesvietu ES/EBTA dalībvalsts teritorijā uz laikposmu, kas ir vai ir paredzams, ka būs vismaz 12 mēneši; vai kas iepriekš pastāvīgi dzīvojusi ES/EBTA dalībvalsts teritorijā, pārtrauc pastāvīgu dzīvi ES/EBTA dalībvalstī uz laiku, kas ir vai ir paredzams, ka būs vismaz 12 mēneši.

Ziņojumā ir iekļautas šādas nepilngadīgo personu grupas:

- ✓ Pavadīti nepilngadīgie/ ģimenes ar nepilngadīgiem bērniem,
- ✓ Nošķirti bērni,
- ✓ Patvēruma sistēmā reģistrēti nepilngadīgie bez pavadības,
- ✓ Nepilngadīgie bez pavadības, kas nelūdz patvērumu, bet ir reģistrēti citās migrācijas procedūrās,
- ✓ Nepilngadīgie bez pavadības, kas neiesniedz patvēruma pieteikumu un kas paliek ārpus patvēruma/migrācijas/(bērnu) aizsardzības sistēmas.⁵

ĀTRA UN PILNĪGA IDENTIFICĒŠANA UN AIZSARDZĪBA

Nepilngadīgo identificēšana un reģistrācija

Nepilngadīgā identificēšanas un reģistrācijas procedūras laikā Latvijā nodrošina, ka šīs procedūras ietvarā piedalās amatpersona, kura ir atbilstoši apmācīta darbam ar nepilngadīgām personām.⁶ Darbinieki ir saņēmuši atbilstošu apmācību un ir informēti par šīs grupas speciālajām procesuālajām un izmitināšanas vajadzībām un garantijām. Regulāri notiek apmācības un semināri, piesaistot valsts, nevalstisko, starptautisko organizāciju un ārvalstu kompetento iestāžu pārstāvjus.

Kārtību, kādā apgūstamas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī šo zināšanu saturu un apjomu nosaka Ministru kabinets.⁷

Nepilngadīga patvēruma meklētāja un izraidāmā ārzemnieka identitātes un valstiskās piederības noskaidrošanu veic Valsts robežsardze (VRS).

⁴ Šī definīcija ir ņemta no UNHCR-UNICEF Safe & Sound publikācijas, 2014. gadā. Pieejams šeit:

<https://www.refworld.org/docid/5423da264.html>

⁵ Migrācijas procesā iesaistītajām iestādēm Latvijā nav datu par šādu personu kategoriju. Saskaņā ar Latvijā spēkā esošo tiesisko regulējumu nav iespējama un praksē iedomājama tāda situācija, kad bērns bez vecāku pavadības, kurš nepiesakās starptautiskajai aizsardzībai (patvērumam), atrastos gan ārpus patvēruma, gan migrācijas, gan bērnu aizsardzības sistēmas. Ja bērns nepiesakās patvēruma saņemšanai vai tam patvērumu tiek atteikts, tad automātiski bērns nonāk vispārējā migrācijas sistēmā. Vienlaikus ikviens Latvijas bērns un Latvijā nonākušais bērns ir bērnu aizsardzības sistēmas mērķa grupa. Bērna tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas — neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partijas piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.panta otrā daļa).

⁶ Saskaņā ar [Bērnu tiesību aizsardzības likuma](#) 5.1 panta pirmās daļas 20.punktu speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā ir nepieciešamas personai, ja ar tās pieņemtu pārvaldes lēmumu (it īpaši administratīvo aktu), faktisko rīcību vai cita veida darbu vai dienesta pienākumu veikšanu tiek vai var tikt skartas bērna tiesības un tiesiskās intereses.

⁷ Ministru kabineta 2014. gada 1.aprīļa noteikumi Nr.173 “[Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu](#)”.

Valsts robežsardze noņem nepilngadīgā pirkstu nospiedumus (sākot no 14 gadu vecuma) un viņu nofotografē, veic ārzemnieka un viņa mantu apskati, kā arī, ja nepieciešams, nodrošina ārzemnieka medicīnisko pārbaudi un sastāda par to protokolu. Patvēruma meklētāja apskati veic tā paša dzimuma Valsts robežsardzes amatpersona, ievērojot cilvēka cieņas, kā arī fiziskās un psiholoģiskās neaizskaramības principus. Nepilngadīgas personas un tās mantu apskati veic šīs personas likumiskā pārstāvja klātbūtnē.

Valsts robežsardzei ir tiesības noteikt un organizēt dokumentu, priekšmetu, valodas, medicīniskās un citas ekspertīzes un pārbaudes, lai identificētu aizturēto ārzemnieku vai patvēruma meklētāju un viņa pilsonības valsti.

Valsts robežsardze, īstenojot nepilngadīga ārzemnieka identifikācijas pasākumus, pārbauda datus Eurodac sistēmā, Šengenas informācijas sistēmā, Vīzu informācijas sistēmā, veic saraksti ar ES dalībvalstīm, iegūst informāciju no izcelsmes valsts tādā veidā, lai neizpaustu faktu, ka konkrētā persona ir patvēruma meklētājs.

Papildus tam bāriņtiesa, komunicējot ar nepilngadīgo bez pavadības, var iegūt informāciju, kurai ir nozīme nepilngadīgā bez pavadības identificēšanā un iesniedz to Valsts robežsardzei. Bāriņtiesa ieceļ bērnam aizbildni, kura kompetencē ir bērna personisko un mantisko interešu aizstāvība. Līdz aizbildņa iecelšanas brīdim bērna personisko un mantisko interešu pārstāvību nodrošina pati bāriņtiesa. Ņemot vērā bērna intereses, bāriņtiesa sadarbojas ar Valsts robežsardzi un citām institūcijām un organizācijām. Tiktāl, cik tas ir bērna interesēs un nevar bērna interesēm kaitēt, bāriņtiesa iesniedz no bērna uzzināto informāciju Valsts robežsardzei.

Nepilngadīgo izraidāmo ārzemnieku identificēšanai izmanto starptautiskos atpakaļuzņemšanas nolīgumus.

Gadījumā, ja identitātes noskaidrošanas procesa laikā ir konstatēts nepilngadīgais ar īpašām vajadzībām, viņam nodrošina attiecīgus normatīvajos aktos noteiktos pakalpojumus un palīdzību, kā arī viņa situācijai atbilstošu aizsardzību (piem., medicīnisko, psiholoģisko palīdzību, likumisko pārstāvi, izmitināšanu bērna vajadzībām atbilstošā iestādē utt.).

Ja bērns ar īpašām vajadzībām ir nogādāts policijā, tiek nodrošināti apstākļi viņa īpašo vajadzību apmierināšanai, kā arī, ja nepieciešams, pieaicināts speciālists medicīniskās un citas palīdzības sniegšanai bērnam. Likums nosaka kārtību, kādā policija noskaidro, vai bērnam ir īpašas vajadzības, un pieaicina kompetentu speciālistu, kā arī nosaka kārtību, kādā policija nodrošina apstākļus bērna īpašo vajadzību apmierināšanai.⁸

Biometrisko datu iegūšana

Identificēšanas un reģistrācijas procedūras laikā Latvijā tiek nodrošināts, ka pirkstu nospiedumu noņemšana un nepilngadīgo biometrisko datu vākšana tiek veikta bērniem draudzīgā un dzimumjutīgā veidā. Biometriskos datus un pirkstu nospiedumus iegūst Valsts Robežsardze. Iegūtie biometrijas dati tiek iekļauti Patvēruma meklētāju pirkstu nospiedumu informācijas sistēmā.

Procesuālās darbības ar nepilngadīgo ārzemnieku var veikt jebkura dzimuma Valsts robežsardzes amatpersona, bet, ja pastāv norādes vai bērns ir izteicis vēlmi runāt ar noteikta dzimuma amatpersonu, tas viņam tiek nodrošināts.

(Potenciālie) cilvēku tirdzniecības upuri

Informācija par to, ka nepilngadīgs patvēruma meklētājs ir bijis vai potenciāli varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris, var kļūt zināma dažādos patvēruma procedūras posmos:

- identifikācijas un reģistrācijas procesā;

⁸ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#), 22.07.1998

“Anketa par Eiropas Komisijas paziņojuma par bērniem migrācijā īstenošanu”

- nepilngadīgajam komunicējot ar bāriņtiesu, aizbildni, audžuģimeni, bērnu aprūpes iestādes personālu;
- uzturoties izmitināšanas centrā (VRS Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā "Daugavpils" vai Pilsonības un migrācijas pārvaldes (PMLP) Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā) un komunicējot ar tā darbiniekiem, sociālajiem darbiniekiem, mediķiem, mentoriem u.c.;
- personiskās intervijas laikā (ja personas vecums un briedums ļauj veikt šādu interviju);
- ir saņemta tiesībsardzības institūcijas izziņa (arī no ārvalstīm);
- saskaņā ar sociālās rehabilitācijas pakalpojuma sniedzēja izveidotu speciālistu komisiju personai ir konstatētas attiecīgas pazīmes.

Darbā ar patvēruma meklētājiem, kuriem ir īpašas procesuālās un izmitināšanas vajadzības, arī cilvēku tirdzniecības upuriem, tiek izmantots Eiropas Patvēruma atbalsta biroja (EPAB) izstrādātais praktiskais rīks personu ar īpašām vajadzībām atpazīšanai un EPAB izstrādātās vadlīnijas par nepavadītu bērnu uzņemšanas apstākļiem, kā arī zināšanas, kas tikušas apgūtas EPAB apmācību modulī “Trafficking in Human Beings”. Patvēruma procesā iesaistītie darbinieki ir apmācīti atpazīt cilvēku tirdzniecības upurus un ir informēti par attiecīgajām darbībām, kas veicamas, lai informētu atbildīgos dienestus un nepilngadīgajai personai nodrošinātu nepieciešamo palīdzību un atbalstu.

Valsts robežsardze cilvēku tirdzniecības upuru **atpazīšanai** izmanto spēkā esošo normatīvo regulējumu, Valsts robežsardzes koledžas apmācību programmā ietvertās vadlīnijas un FRONTEX Rokasgrāmatā “Cilvēku tirdzniecības apkarošanas apmācība pasniedzējiem” ietvertos indikatorus un kritērijus.

Bāriņtiesas pārstāvji cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā balstās uz mācībās iegūtajām zināšanām.

Ikviena institūcija, organizācija vai persona var pamanīt iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu. Ikvienam ir pienākums ziņot policijai vai citai kompetentai iestādei par vardarbību vai citu pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu. Par neziņošanu vainīgās personas saucamas pie likumā noteiktās atbildības.

Tiek nošķirts vispārējs institūcijas vai personas pienākums ziņot par iespējamu noziedzīgu nodarījumu no normatīvos aktos noteikta pienākuma izmeklēt un atklāt noziedzīgu nodarījumu, atbilstoši Kriminālprocesa likumā noteiktajām institūciju kompetencēm.

Ievērojot minēto, pamanīt un ziņot par potenciālu cilvēku tirdzniecības upuri ir ikviena pienākums, bet jo īpaši valsts pārvaldes institūcijām, tajā skaitā arī:

- Valsts robežsardzei, tajā skaitā Valsts robežsardzes Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centram;
- bāriņtiesai (atbildīgā iestāde par aizbildņa iecelšanu nepavadītam nepilngadīgajam / atbildīgā iestāde bērna interešu aizstāvībai, ja ģimenē bērna labākās intereses ir apdraudētas / lemj par nepilngadīgā bērna ārpusģimenes aprūpi);
- uzņemošajai ģimenei (aizbildnim vai audžuģimenei);
- bērnu aprūpes iestādei;
- Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes darbiniekiem, Patvēruma lietu nodaļai (atbildīga par patvēruma meklētāju personiskajām intervijām / lēmumiem par statusu) un Patvēruma meklētāju izmitināšanas nodaļai (atbildīga par izmitināšanu);
- organizācijai vai institūcijai, kas veic interviju vai pārrunas ar bērnu (piem., Tiesībsargs, NVO), tai skaitā brīvprātīgo kustības dalībniekiem “Gribu Palīdzēt Bēgļiem”, kas organizē atbalsta pasākumus ārzemniekiem;

- mentoriem, kuri strādā ar patvēruma meklētājiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem (nodrošina biedrība “Latvijas Sarkanais Krusts”).

Gadījumā, ja kāds no šo institūciju darbiniekiem vai brīvprātīgā darba veicējiem saskata cilvēku tirdzniecības pazīmes, tiek informēta Valsts policijas nodaļa cilvēku tirdzniecības apkarošanas jautājumos, kā arī palīdzības sniegšanas dienesti, lai nodrošinātu cilvēku tirdzniecības upura identificēšanu un sniegtu nepieciešamo atbalstu un rehabilitāciju upurim.

Bērnam pašam un citām personām ir tiesības vērsties pēc palīdzības bērna tiesību aizsardzības institūcijās un citās valsts un pašvaldību institūcijās, un šīs institūcijas ikvienā gadījumā veic likumā paredzētās darbības pārkāpuma, ja tāds tiek konstatēts, novēršanai, kā arī atbalsta un palīdzības sniegšanai bērnam

Nepilngadīgā ārzemnieka **identificēšanu** kā cilvēku tirdzniecības upuri veic:

- tiesībaizsardzības iestāde (Valsts policija);
- speciāli izveidota komisija⁹, kura izvērtē nepilngadīgā atbilstību noteiktajiem cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem.

Latvijas Republikas tiesību aktos ir noteiktas īpašas prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem, kas nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cilvēku tirdzniecības upuriem. Sociālo pakalpojumu sniedzēji, kuri sniedz sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cilvēku tirdzniecības upuriem, nodrošina, ja nepieciešams, drošu patvērumu un klienta izmitināšanu telpās, kuras atbilst dzīvojamo telpu ekspluatācijai noteiktajām prasībām, sadarbībā ar tiesībaizsardzības institūcijām un citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem, vai izmantojot citas normatīvajos aktos noteiktās izmitināšanas iespējas.

Līdz šim praksē (tai skaitā 2019. gadā) nav identificēti gadījumi, kad patvēruma procedūras laikā būtu radušās aizdomas, ka nepilngadīgais ir/varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris, tādēļ nav iespējams atsaukties uz jau izveidojušos praksi šādu jautājumu risināšanā, tomēr, ņemot vērā salīdzinoši nelielo izmitināšanas centra noslodzi, līdz ar to pastāvošo iespēju iedalīt nepilngadīgajai personai atbilstošas telpas, atsevišķos gadījumos varētu tikt izskatīta iespēja šo nepilngadīgo izmitināt patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, jo tur viņam var tikt sniegts nepieciešamais atbalsts (psihologs, sociālais darbinieks). Tomēr, ja pastāvētu bažas, ka nepilngadīgais centrā netiktu pasargāts no cilvēku tirdzniecībā iesaistīto personu ietekmes, tiktu pieņemts lēmums par personas izmitināšanu bērnu aprūpes centrā vai audžuģimenē.

ATBILSTOŠAS IZMITINĀŠANAS NODROŠINĀŠANA

Nepilngadīgo izmitināšanas telpas

Nepilngadīgie bez pavadības Latvijā var tikt izmitināti patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā, bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē.

Atbilstoši Patvēruma likumā¹⁰ noteiktajam nepilngadīgu personu bez pavadības izmitina patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, ievieto bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē. Lēmumu par izmitināšanu pieņem bāriņtiesa sadarbībā ar sociālo dienestu, noskaidrojot Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes viedokli. Nepilngadīga persona bez pavadības patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā vai bērnu aprūpes iestādē tiek izmitināta līdz brīdim, kad personai tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē vai tiek konstatēts, ka aizbildņa iecelšana vai ievietošana audžuģimenē konkrētajai nepilngadīgajai personai bez pavadības nav piemērota. Izvērtējot bērna labākās intereses, bāriņtiesa ņem vērā nepilngadīgās personas ģimenes atkalapvienošanās iespēju, nepilngadīgās personas labklājību un sociālo attīstību, īpaši tās izcelsmi,

⁹ Ministru kabineta 16.07.2019. noteikumi Nr.344 “Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri”

¹⁰ [Patvēruma likums](#), 19.01.2016

aizsardzības un drošības apsvērumus, sevišķi varbūtību, ka nepilngadīgā persona ir cilvēktirdzniecības upuris, kā arī nepilngadīgās personas intereses un viedokli atbilstoši tās vecumam un briedumam, ievērojot šādus nosacījumus:

- 1) nepilngadīgu personu bez pavadības izmitina kopā ar pilngadīgajiem radniekiem;
- 2) vienas ģimenes bērni nav šķirami, izņemot gadījumu, kad tas tiek darīts bērnu labākajās interesēs;
- 3) nepilngadīgai personai bez pavadības izmitināšanas vietu maina tikai tad, ja tas atbilst šīs personas interesēm.

Atbilstoši nacionālajiem tiesību aktiem patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā tiek izmitinātas tikai tās personas, kuras ir pieprasījušas starptautisko aizsardzību Latvijas Republikā.

Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā ir piemērotas telpas, lai patvēruma procedūras laikā izmitinātu ģimenes ar bērniem un nepilngadīgos bez pavadības. Šīs personas tiek izmitinātas nodalītā ēkas daļā - dzīvokļa tipa telpās – ar atsevišķu virtuvi un labiercībām. Piekļuve ēkai tiek nodrošināta ar personalizētām kartēm, kas tiek izsniegtas un aktivizētas tikai tām personām, kuras attiecīgajā brīdī ir tur izmitinātas. Centrā ir pieejamas medicīnu konsultācijas, sociālo mentoru konsultācijas, bibliotēka, sporta zāle, bērnu rotaļlaukums. Nepilngadīgās personas bez pavadības patvēruma procedūras laikā, kā arī citu migrācijas procedūru laikā primāri nodrošināmas ar aprūpi ģimeniskā vidē – pie aizbildņa vai audžuģimenē vai nozīmējot likumīgo pārstāvi. Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē (patvēruma procedūras laikā arī izmitināšana patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā) nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Izraidāmie nepilngadīgie bez pavadības, kuri nav aizturēti, tiek izmitināti bērnu aprūpes iestādēs.

Līdz šim praksē ir tikušas izmantotas tādas izmitināšanas iespējas kā izmitināšana patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā (ja ir bijis tiesisks pamats bērnu aizturēt), bērnu aprūpes iestādē vai aizbildņa ģimenē. Saskaņā ar Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas bāriņtiesu statistikas pārskatu apkopojumu 2017., 2018., 2019.gadā (laika posms, kurā šādi statistikas dati tikuši bāriņtiesās apkopot) neviens nepilngadīgais bez vecāku pavadības (ne patvēruma procedūrā, ne citā migrācijas procedūrā) nav ticis ievietots audžuģimenē.¹¹

Ņemot vērā salīdzinoši nelielo nepilngadīgo bez pavadības patvēruma meklētāju skaitu, katrs gadījums tiek izvērtēts individuāli, nodrošinot katra bērna vajadzībām atbilstošāko izmitināšanas veidu.

Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā un aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centros ir nodrošināts viss nepieciešamais, lai pilnībā tiktu ievēroti bērnu drošības un labklājības standarti. Centros ir izveidota iekšējā kontroles sistēma, tai skaitā kontrole resora ietvaros, ko attiecīgi īsteno Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde un Valsts robežsardze.

Pieņemot darbā vadītājus un darbiniekus iestādēs, kurās uzturas bērni, darba devēja pienākums ir pieprasīt informāciju par šo personu iepriekšējo darbību, kompetenci un pieredzi.

Iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni, nedrīkst strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus personas (izņemot

¹¹ Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Valsts bērnu tiesību un aizsardzības inspekcija.

personas, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot):

- 1) kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- 2) kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- 3) kurām tiesa ir piemērojusi Krimināllikumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus;
- 4) kurām piemērots naudas sods par administratīvo pārkāpumu, kas noteikts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā.

Patvēruma procedūrā tāpat kā migrācijas sistēmas ietvaros tiek veiktas noteiktas darbības, lai garantētu bērnu drošību un nepieļautu bērnu ļaunprātīgu izmantošanu. Šīs darbības ietver:

- regulāru darbinieku apmācību bērnu tiesību jautājumos; cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas jautājumos; bērnu – seksuālās vardarbības upuru atpazīšanas jautājumos;
- skaidru rīcības modeļus par to, kā rīkoties, ja ir aizdomas par bērna interešu apdraudējumu;
- ciešu savstarpējo sadarbību starp atbildīgajiem dienestiem;
- videonovērošanu koplietošanas telpās patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā;
- savstarpējas uzticēšanās atmosfēras veidošanu starp centra iemītniekiem un darbiniekiem.

Bērnu drošības garantēšana ir noteikta vairākos tiesību aktos, kuru ievērošana ir jānodrošina iestāžu vadītājiem, kā arī noteikta atbildība par bērna veselības un dzīvības aizsardzību.

Bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem ir pienākums noteikt bērnu sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību un padarīt to bērniem zināmu un pieejamu.

Pieņemot darbā vadītājus un darbiniekus iestādēs, kurās uzturas bērni, darba devēja pienākums ir pieprasīt informāciju par šo personu iepriekšējo darbību, kompetenci un pieredzi.

Patvēruma procedūrā iesaistītie izmitināšanas jomas speciālisti ir apmācīti atpazīt iespējamus cilvēku tirdzniecības upurus un seksuālās vardarbības upurus, kā arī atbilstoši sagatavoti darbam ar bērniem. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde organizē seminārus jautājumos par bērnu tiesību aizsardzību (gan teorētiskajos jautājumos, gan, sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, apzinot labākās prakses piemērus), tāpat tiek nodrošinātas iespējas patvēruma jomas ekspertiem regulāri papildināt zināšanas Eiropas Patvēruma atbalsta biroja apmācību moduļos par tādām tēmām kā bērnu intervēšana, mazāk aizsargāto personu intervēšana, cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana, izmitināšana, u.c.

Vienlaikus tiek nodrošināta speciālistu mācības dažādos ārvalstu organizāciju īstenotos izglītojošos pasākumos (Nīderlandes nacionālās aizbildnības institūcijas NIDOS, Baltijas jūras valstu padomes un Ziemeļu ministriju padomes organizētās mācības par nepavadīto bērnu uzņemšanu).

Bāriņtiesa aizstāv bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības. Bāriņtiesa veic nepieciešamās darbības, lai nodrošinātu bērna audzināšanu un pienācīgu aprūpi ģimeniskā vidē. Bāriņtiesa lemj par aizbildņa

"Anketa par Eiropas Komisijas paziņojuma par bērniem migrācijā īstenošanu"

iecelšanu bērnam (bērna ievietošanu aizbildņa ģimenē) vai bērna ievietošanu audžuģimenē. Bāriņtiesa uzrauga bērna interešu ievērošanu, tai skaitā arī laikā, kad bērns atrodas bērnu aprūpes iestādē, pie aizbildņa audžuģimenē, patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā vai aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā.

Savukārt Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija uzrauga bāriņtiesu darbību bērna un aizgādņībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz tām metodisko palīdzību.

Gadījumā, ja nepilngadīgā persona bez pavadības ir tuvu pilngadības sasniegšanas vecumam (ir spējīga tikt galā ar sadzīves pamatvajadzībām un kurai ir pašaprūpes iemaņas) un izsaka vēlmi turpināt uzturēties patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, persona, uzturot ciešus kontaktus ar aizbildni, var turpināt uzturēties minētajā centrā (daļā, kur uzturas ģimenes ar bērniem), savu ikdienas sadzīvi organizējot patstāvīgi (t.i. pats atbildot par veļas mazgāšanu, dzīvojamās telpas uzkopšanu).

Aprūpē esošiem bērniem, kas sasnieguši 15 gadu vecumu, var veidot atsevišķas dzīvokļa tipa sociālā pakalpojuma sniegšanas vietas (turpmāk – jauniešu māja), tai skaitā dzīvojamās mājas vai dzīvokļus.¹²

Jauniešu mājā dzīvo ne vairāk kā 12 aprūpē esoši bērni. Jauniešu mājā aprūpē esošo bērnu sagatavo patstāvīgai dzīvei ārpus bērnu aprūpes institūcijas, sniedzot atbalstu: darba meklējumos un pastāvīgu ienākumu gūšanā atbilstoši situācijai darba tirgū, tai skaitā sniedzot konsultācijas un veicinot kontaktus ar darba devējiem; pastāvīgas dzīvesvietas atrašanā.

Aprūpē esošiem bērniem jauniešu mājā nodrošina: uzraudzību (vismaz viens darbinieks diennaktī) un atbalstu; dzīvojamo istabu, kurā izvieta ne vairāk kā trīs viena dzimuma aprūpē esošos bērnus; koplietošanas telpu ar galdu un krēsliem; virtuvi.

Aprūpē esošiem bērniem jauniešu mājā nodrošina iespēju pirkt produktus, apģērbu un apavus, gatavot ēdienu, mazgāt un gludināt apģērbu, kopt apavus un dzīvojamās telpas. Šiem jauniešiem produktu iegādei var izsniegt līdzekļus no bērnu aprūpes institūcijas budžeta. Veidojot vairākas jauniešu mājas vienā ēkā, bērnu aprūpes institūcija nodrošina, ka šajā ēkā atrodas ne vairāk par 24 aprūpē esošiem bērniem un jauniešu mājām nav kopīgu sanitāro telpu, virtuves telpu un sadzīves telpu. Kopīgas var būt nodarbību telpas, telpas nodarbinātību veicinošiem pasākumiem, brīvā laika aktivitāšu telpas un darbinieku kabineti.

Pašlaik izmitināšanu jauniešu mājā neviens nepilngadīgais bez pavadības nav izmantojis.

Saskaņā ar labklājības ministres rīkojumu izveidota bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveides darba grupa, kuras uzdevums ir izstrādāt rīcības plānu bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidei un nodrošinātu iesaistīto institūciju sadarbību. Minētajai darba grupai līdz 2020.gada 31.maijam bija jā sagatavo un jā iesniedz Labklājības ministrijas vadībai izvērtējums par bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidi lēmuma pieņemšanai Ministru kabinetā par bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reorganizāciju, ietverot priekšlikumus bērnu tiesību aizsardzības sistēmas funkcionalitātes uzlabošanai.

Piekluve pakalpojumiem/ tiesībām

Nepilngadīgajam ir piekluve veselības aprūpei un psiholoģiskajam atbalstam neatkarīgi no viņa migrācijas statusa. Jebkuram nepilngadīgajam bez pavadības tiek nodrošināta neatliekamā medicīniskā palīdzība, primārā veselības aprūpe, ambulatorā un stacionārā ārstēšana un psihiatriskā palīdzība, ja ir nopietni garīgās veselības traucējumi. Pakalpojumi tiek nodrošināti no valsts budžeta līdzekļiem. Nepilngadīgie bez pavadības, kuri ir izmitināti bērnu aprūpes iestādēs vai audžuģimenēs, medicīniskos pakalpojumus saņem pēc ģimenes ārsta norīkojuma vizītei pie speciālista. Psiholoģiskās palīdzības saņemšanas iespējas bērnam variē atkarībā no

¹² Ministru Kabineta noteikumi Nr. 338, 13.06.2017

ārpusģimenes aprūpes formas, kā arī atkarībā no bērna psiho-emocionālajām vajadzībām (vai ir aizdomas par pārdzīvotām emocionālās traumas pazīmēm).¹³

Nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem vispārējās izglītības ieguves uzsākšana jānodrošina triju mēnešu laikā no dienas, kad Valsts robežsardzei iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu. Izglītību nodrošina valsts valodā valsts vai pašvaldības izglītības iestādēs. To paredz Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) izstrādātā kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas. Praksē piekļuve izglītības sistēmai tiek nodrošināta ātrāk.

Nepilngadīgam patvēruma meklētājam ir tiesības iegūt pamatzglītību un vidējo izglītību, tāpat arī turpināt iesākto izglītību, kļūstot pilngadīgam: Latvijā izglītība ir obligāta no 5 līdz 17 gadu vecumam un tā ietver bērna sagatavošanu pamatzglītībai, pamatzglītības apguvi vai tās turpināšanu līdz pilngadības sasniegšanai.

Saņemot informāciju no Pilsotības un migrācijas lietu pārvaldes par nepilngadīgu patvēruma meklētāju, IZM slēdz līgumu ar izglītības iestādi par nepilngadīga patvēruma meklētāja izglītības nodrošināšanu, kontrolē piešķirto valsts budžeta līdzekļu izlietošanu izglītības iestādē un pieprasa izglītības iestādei visa veida informāciju par nepilngadīga patvēruma meklētāja izglītības nodrošināšanu.

IZM nosaka izglītības iestādes, kas sniedz nepilngadīga patvēruma meklētāja izglītības ieguves iespējas, saskaņojot ar pilsētas vai novada pašvaldību. Šāds saskaņojums nepieciešams, jo pilsētas vai novada pašvaldība nosaka kārtību, kādā tās padotībā esošās izglītības iestādes finansējamās no pašvaldības budžeta. Saskaņojums nav nepieciešams, ja vispārējo izglītību sniedz valsts dibināta izglītības iestāde. Lai nodrošinātu vispārējās izglītības ieguves iespējas patvēruma meklētājam, IZM organizē izglītības programmām atbilstošu mācību līdzekļu izstrādi un izdošanu latviešu valodas apguvei. Svarīgi, ka pirms izglītības ieguves uzsākšanas izglītības iestādē, patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā gan pieaugušajiem, gan bērniem tiek nodrošinātas sagatavošanās nodarbības latviešu valodas apguvei (Ministru kabineta 2016. gada 26. jūlija noteikumi Nr.488 "Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas").

¹³ Piemēram, ja bērns ir ievietots bērnu aprūpes iestādē, tad bērnu aprūpes institūcija sociālo pakalpojumu sniegšanā nodrošina sociālā darbinieka, sociālā aprūpētāja vai sociālā rehabilitētāja, vai sociālā audzinātāja, aprūpētāja vai aukles iesaisti. Bērnu aprūpes institūcija sociālā pakalpojuma sniegšanā var iesaistīt ārstniecības personas. Bērnu aprūpes institūcija aprūpē esošam bērnam nodrošina reģistrāciju pie ģimenes ārsta un atbalstu ārstniecības personas nozīmētā ārstēšanās plāna izpildē. Savukārt, ja bērns ir ievietots audžuģimēnē vai aizbildņa ģimēnē, tad psiholoģisko palīdzību un citu speciālistu apmeklēšanu, ja nepieciešams, jānodrošina attiecīgi audžuģimēnei vai aizbildnim.

Ja ir aizdomas, ka bērns ir cietis no prettiesiskām darbībām, tad psiholoģisko atbalstu cietušais bērns saņems sociālās rehabilitācijas programmas ietvaros.

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu no prettiesiskām darbībām cietušiem bērniem sniedz diennakts sociālās rehabilitācijas un psiholoģiskās palīdzības institūcija, nodrošinot vardarbībā cietušiem bērniem psiholoģisko palīdzību, sociālo rehabilitāciju, drošu mājokli un citu palīdzību atbilstoši sociālā pakalpojuma sniegšanas specifikai un klienta vajadzībām. Lai mazinātu prettiesiskās darbības radītās sekas, sociālās rehabilitācijas institūcija: informē bērnu par vardarbības draudu pazīmēm un personiskās drošības pamatprincipiem; sniedz individuālās un grupu konsultācijas bērnam; darbā ar bērnu izmanto viņa vecumam, prettiesiskā nodarījuma veidam un individuālajām īpašībām atbilstošas metodes; iesaista sociālās rehabilitācijas procesā bērna likumisko pārstāvi; ievēro bērna tiesības un nodrošina darbību atbilstību sociālās rehabilitācijas mērķiem, bērna vajadzībām un labākajām interesēm.

No prettiesiskām darbībām cietušam bērnam sociālās rehabilitācijas pakalpojumu viņa dzīvesvietā sniedz psihologs, kuram ir vismaz maģistra grāds specialitātē un kurš ir apguvis mācību programmu no vardarbības cietušo bērnu rehabilitācijai un ieguvis attiecīgu aplieciību, vai ārsts psihoterapeits. Prettiesiskās darbības radīto seku mazināšanai speciālists informē bērnu par vardarbības draudu pazīmēm un personiskās drošības pamatprincipiem; sniedz individuālās konsultācijas bērnam; darbā ar bērnu izmanto viņa vecumam, prettiesiskā nodarījuma veidam un bērna individuālajām īpašībām atbilstošas metodes; sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nodrošināšanā iesaista bērna ģimenes locekļus vai viņa likumisko pārstāvi, izņemot gadījumu, ja tas neatbilst bērna labākajām interesēm; ievēro bērna tiesības un nodrošina darbību atbilstību sociālās rehabilitācijas mērķiem, bērna vajadzībām un bērna labākajām interesēm; sadarbojas ar bērnu tiesību aizsardzības vai tiesībaizsardzības institūcijām, citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem un ārstniecības iestādēm, lai vajadzības gadījumā nodrošinātu bērna tiesību aizsardzību un konsultatīvu atbalstu.

Inspekcija arī nodrošina mobilās krīzes komandas pakalpojumu krīzes situācijās, kad bērnam un viņa tuviniekiem nepieciešams starpdisciplinārs atbalsts, tostarp sākotnējs psiholoģiskais atbalsts pēc smaga emocionāla pārdzīvojuma.

Vispārējo izglītību patvēruma meklētājam nodrošina atbilstoši viņa izmitināšanas vietai – patvēruma meklētāja izmitināšanas centra, dzīvesvietas, bāriņtiesas iecelta aizbildņa dzīvesvietas, bērnu aprūpes iestādes vai Valsts robežsardzes teritoriālās struktūrvienības tuvumā esošās akreditētās izglītības iestādēs, kas īsteno licencētas izglītības programmas valsts valodā attiecīgā vispārējās izglītības pakāpē, kā arī pirmsskolas izglītības iestādēs.

Visos patvēruma procedūras posmos tiek pievērsta uzmanība bērna īpašajām vajadzībām, tomēr īpaši svarīgi tās noskaidrot patvēruma procedūras sākotnējā posmā, lai bērnam tiktu nodrošināts atbilstošākais izmitināšanas veids, medicīniskie pakalpojumi un psihologa atbalsts, ja nepieciešams. Šī iemesla dēļ jau patvēruma procedūras sākumā (reģistrējot/identificējot) tiek apkopota (un darīta zināma pārējām iesaistītajām iestādēm) maksimāli plaša informācija par bērna īpašajām vajadzībām.

Nepilngadīgam ārzemniekam, kuram nav likumīga pamata uzturēties Latvijas Republikā, ir tiesības iegūt pamatizglītību laika posmā, kas noteikts brīvprātīgai izceļošanai, vai laika posmā, uz kādu izraidīšana atlikta, kā arī viņa aizturēšanas laikā. Pamatizglītības nodrošināšanai izmanto tādu pašu procedūru kā patvēruma meklētājiem.

ĀTRAS UN VISAPTEROŠAS PIEKĻUVES NODROŠINĀŠANA STATUSA NOTEIKŠANAS PROCEDŪRĀM UN PROCESUĀLO GARANTIJU ĪSTENOŠANA

Aizbildnība

Tiklīdz nepilngadīgais bez pavadības iesniedz patvēruma pieteikumu vai ir konstatēta nepilngadīga ārzemnieka nelikumīga uzturēšanās valstī, VRS nekavējoties sazinās ar bāriņtiesu, kura nodrošina pārstāvja klātbūtni sākotnējo darbību ar nepilngadīgo bez pavadības veikšanas laikā.

Nepilngadīgam patvēruma meklētājam likumiskais pārstāvis/aizbildnis tiek nozīmēts nekavējoties (t.i. – kad reģistrācijas procesā Valsts robežsardze konstatē, ka patvērumu pieprasījis nepilngadīgais bez pavadības). Tiek informēta attiecīgās pašvaldības bāriņtiesa, kas ieceļ aizbildni, lai tas sniegtu atbalstu tālākajā patvēruma procedūrā, lemtu par atbilstošāko izmitināšanas variantu, piedalītos personiskajā intervijā, sniegtu atbalstu sadzīves jautājumu risināšanā, utt. Līdz aizbildņa iecelšanas brīdim bērna interešu pārstāvību nodrošina bāriņtiesas pārstāvis. Bāriņtiesa kopā ar pašvaldības sociālo dienestu, VRS un PMLP nekavējoties veic pasākumus, lai meklētu nepilngadīgās personas ģimenes locekļus, un noskaidro, kādas ir šīs personas iespējas atgriezties ģimenē. Bāriņtiesa nekavējoties lemj par aizbildņa iecelšanu nepilngadīgai personai bez pavadības. Lēmumu par aizbildņa iecelšanu bāriņtiesa pieņem, noskaidrojot PMLP viedokli. Audžuģimeņu meklēšanai tiek izmantota kopīgā valsts Audžuģimeņu informācijas sistēma.

Aizbildnība pār nepilngadīgajiem piekrīt vispirms viņu tuvākajiem radniekiem, bet tam ir nepieciešams bāriņtiesas apstiprinājums. Ja starp nepilngadīgo radniekiem neviens nevar uzņemties aizbildnību, aizbildņus ieceļ bāriņtiesa no citu personu vidus. Aizbildņus ieceļ ar bāriņtiesas lēmumu, pamatojoties uz personas iesniegumu, pēc tam, kad izvērtēta attiecīgās personas atbilstība aizbildņa pienākumu pildīšanai. Aizbildnim jāgādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par savu bērnu audzināšanu. Aizbildnis pats var uzņemties audzināšanu vai arī uzticēt to kādai citai personai, kura to spēj, bet arī šajā gadījumā aizbildnim jāuzrauga audzināšana.

Nepilngadīgā audzināšanas mērķis ir līdz ar gādību par viņa veselību viņu tikumiski un garīgi attīstīt samērā ar viņa spējām un tieksmēm.

Nepilngadīgā izglītības un nākamā dzīvesveida izvēles ziņā sevišķi jāievēro viņa vecāku griba, ja tā bijusi izteikta.

Ja vecāku atstātie rīkojumi neatbilst aizbilstamā interesēm, aizbildnis var ar bāriņtiesas piekrišanu no tiem atkāpties.

Aizbildnis visās sava aizbilstamā lietās darbojas patstāvīgi un ved tās ar saimnieka tiesībām. Bet visos svarīgākajos gadījumos viņam jālūdz bāriņtiesas norādījumi.

Tiesiski darījumi, ko aizbildnis noslēdzis pie bāriņtiesas vai ar tās piekrišanu, ir saistoši, un vēlāk tos nevar apstrīdēt.

Prāvās aizbildnim jāpārstāv sava aizbilstamais. Bez viņa tas nevar tiesā ne celt prasību, ne atbildēt, izņemot likumā norādītos gadījumus.

Bāriņtiesa pastāvīgi uzrauga aizbildņu rīcību bērna personisko un mantisko tiesību un interešu nodrošināšanā.

Patvēruma procedūrā nepilngadīgā bez pavadības intereses pārstāv bāriņtiesas iecelts aizbildnis, kas ir kāds no bāriņtiesas locekļiem. Gan bāriņtiesas locekļiem¹⁴, gan aizbildņiem¹⁵, gan bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu iestāžu, kurās uzturas bērni, darbiniekiem¹⁶ ir noteikti stingri atlases kritēriji.

¹⁴ Bāriņtiesu likums nosaka, ka bāriņtiesu sastāvā nevar ievēlēt personu:

- 1) kurai pārtrauktas vai atņemtas bērna aizgādības tiesības;
- 2) kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas);
- 3) kura atbrīvota no kriminālatbildības, soda vai soda izciešanas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- 4) kura saukta pie kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet kriminālprocess ir izbeigts sakarā ar noilgumu, izlīgumu, apžēlošanu vai amnestiju;
- 5) kura ir notiesātais, apsūdzētais vai aizdomās turamais kriminālprocesā par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- 6) kura pārkāpusi bērna tiesību aizsardzību reglamentējošos normatīvos aktus,
- 7) kura atrodas alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu atkarībā.

¹⁵ Par aizbildņiem nevar būt:

- 1) personas, ko vecāki testamentā noraidījuši no aizbildnības pār saviem palikušajiem nepilngadīgajiem;
- 2) personas, kuru intereses acīm redzami runā pretim svarīgām aizbilstamā interesēm;
- 3) tās bāriņtiesas locekļi, kura uzrauga attiecīgo aizbildnību;
- 4) nepilngadīgas personas;
- 5) personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- 6) personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- 7) personas, kuras atceltas no aizbildņa pienākumu pildīšanas nekārtīgas aizbildņa pienākumu izpildīšanas dēļ;
- 8) personas, kurām atņemts audžuģimenes vai viesģimenes statuss, jo tās nav pildījušas pienākumus atbilstoši bērna interesēm;
- 9) personas, kurām ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības;
- 10) personas, kurām tiesa ir piemērojusi Krimināllikumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus par nepieskaitāmības stāvoklī izdarītu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu;
- 11) ārvalstnieki, izņemot gadījumus, kad aizbildnība piekrīt bērna radniekiem vai personām, kuras atrodas ar nepilngadīgo nedalītā saimniecībā.

¹⁶ Bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni, nedrīkst strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus personas (izņemot personas, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot):

- 1) kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- 2) kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- 3) kurām tiesa ir piemērojusi Krimināllikumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus;
- 4) kurām piemērots naudas sods par administratīvo pārkāpumu, kas noteikts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.2 pantā (fiziska un emocionāla vardarbība pret bērnu), ja no dienas, kad stājies spēkā un kļuvis nepārsūdzams kompetentas institūcijas pieņemtais lēmums vai tiesas spriedums, nav pagājuši trīs gadi.

Ja minētā persona sodīta par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155.panta trešajā (par alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču vai elektronisko smēķēšanas ierīču uzpildes tvertņu pārdošanu nepilngadīgajiem) un ceturtajā daļā (par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda

Bāriņtiesas locekli atceļ no amata, ja ir pārkāpts kāds no kritērijiem. Ņemot vērā to, ka visas personas, kas pretendē uz amatiem bāriņtiesā, pirms apstiprināšanas tiek pārbaudītas, ir izslēgta iespēja, ka par aizbildni nepilngadīgajam bez pavadības patvēruma procedūrā varētu tikt iecelta persona, kura jebkādā veidā iesaistīta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Ja nepilngadīgais bez pavadības tiek izmitināts bērnu aprūpes iestādē un par bērna aizbildni tiek iecelts bērnu aprūpes iestādes vadītājs – arī šādā gadījumā attiecīgās personas atbilstība ieņemamajam amatam jau ir tikusi vērtēta tāpat kā ievēlot bāriņtiesas locekļus.

Lai persona varētu pildīt pienākumus iestādē vai piedalīties pasākumu organizēšanā, pasākumu organizatora vai iestādes vadītāja pienākums ir pieprasīt ziņas no Sodū reģistra, lai pārliecinātos par personas atbilstību likumā noteiktajām prasībām par sodāmību, kā arī šīs ziņas atkārtoti pārbaudīt ne retāk kā reizi gadā. Par iestādes vadītāju minētās ziņas pieprasa darba devējs.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija uzrauga bāriņtiesu darbību bērna tiesību un interešu aizstāvībā. Attiecīgi – saņemot informāciju par problēmām bērna tiesību un interešu aizstāvībā no aizbildņa puses, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ir tiesīga iejaukties, lai rastu risinājumu un nodrošinātu bērna labāko interešu aizsardzību. Arī bāriņtiesa var iniciēt aizbildņa nomaiņu, ja ir konstatētas problēmas.

Nepilngadīgajam ir tiesības brīvi izteikt savas domas, šajā nolūkā saņemt un sniegt jebkāda veida informāciju, tiesības tikt uzklaštam.

Jebkurās citās jomās, kas skar bērna intereses, bērna viedoklim veltāma pienācīga vērība atbilstoši viņa vecumam un briedumam.

Nepilngadīgajam pašam un citām personām ir tiesības vērsties pēc palīdzības bērna tiesību aizsardzības institūcijās un citās valsts un pašvaldību institūcijās, un šīs institūcijas ikvienā gadījumā veic likumā paredzētās darbības pārkāpuma, ja tāds tiek konstatēts, novēršanai, kā arī atbalsta un palīdzības sniegšanai bērnam. Bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu vadītājiem, kurās uzturas bērni, ir pienākums noteikt bērnu sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību un padarīt to bērniem zināmu un pieejamu.

Tiesībsarga birojs izskata sūdzības par bērna tiesību pārkāpumiem, īpašu uzmanību pievēršot valsts vai pašvaldību iestāžu un to darbinieku izdarītajiem pārkāpumiem.

Bērns var griezties pēc palīdzības bāriņtiesā, ja vecāki, viņaprāt, noteikuši nepamatotus ierobežojumus vai radušās citas domstarpības viņu attiecībās. Bāriņtiesa sniedz palīdzību bērnam, kurš pēc palīdzības vērsies bāriņtiesā.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija uzrauga bāriņtiesu darbību bērna un aizgādībā esošās personas tiesību un interešu aizsardzībā un sniedz tām metodisko palīdzību.

Procesuālās garantijas patvēruma procedūrā

Nepilngadīgie patvēruma meklētāji tiek informēti par patvēruma procerūras norisi un patvēruma meklētāja tiesībām.

Lasīt protošajiem patvēruma meklētājiem tiek izsniegts buklets (iztulkots viņiem saprotamā valodā) “Ceļvedis patvēruma meklētājiem Latvijā”, kurā vienkāršā veidā ar piktogrammu palīdzību ir izskaidrota patvēruma

piemērošanas), 167.2 (maznozīmīga miesas bojājuma tīša nodarīšana), 172. (nepilngadīgā iesaistīšana alkoholisko dzērienu lietošanā un smēķēšanā vai nepilngadīgā novešana līdz dzēruma stāvoklim), 172.1 (nepilngadīgo iesaistīšana ubagošanā), 172.2 (fiziska un emocionāla vardarbība pret bērnu gadījumos, kad kā administratīvais sods piemērots brīdinājums), 172.3 (bērna nelikumīga iesaistīšana pasākumos), 172.4 (bērna atstāšana bez uzraudzības), 172.5 (bērna uzraudzības pakalpojumu sniegšanas prasību neievērošana) un 173.pantā (bērna aprūpes pienākumu nepildīšana) minēto administratīvo pārkāpumu vai par jebkuru citu tīšu noziedzīgu nodarījumu, kas nav iepriekš minēts, iestādes vadītājam, darba devējam (par iestādes vadītāju) vai pasākuma organizatoram ir pienākums izvērtēt, vai persona neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību. Ja tā neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību, iestādes vadītājs, darba devējs (par iestādes vadītāju) vai pasākuma organizators atļauj personai strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar šīm iestādēm vai pasākumu organizatoriem noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus. (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta pirmā, otrā, trešā, ceturtā, piektā un sestā daļa).

procedūra, patvēruma meklētāja tiesības un pienākumi, sniegta kontaktinformācija. Gadījumā, ja patvērumu ir pieprasījis nepilngadīgais bez pavadības, nepieciešamo informatīvo atbalstu viņam sniedz aizbildnis. Ņemot vērā nelielo nepilngadīgo bez pavadības patvēruma meklētāju skaitu, nekādi papildus informatīvie materiāli, lai nodrošinātu informācijas uztveri bērnam saprotamā izklāstā, līdz šim nav tikuši izstrādāti.

Izraidīšanas procedūrā nepilngadīgajam un viņa likumiskajam pārstāvim, kas ir bāriņtiesas nozīmētais pārstāvis, valodā, kuru viņš saprot, tiek izskaidrotas nepilngadīgā tiesības izraidīšanas procedūrā. Specializēti informatīvie materiāli par bērna tiesībām izraidīšanas procedūrā nav izstrādāti.

Visas procesuālās darbības ar nepilngadīgo veic šim darbam īpaši sagatavotas Valsts robežsardzes amatpersonas. Papildus tam, pēc starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniegšanas, nepilngadīgai personai bez pavadības tiek izsniegts īpašs nepilngadīgajiem bez pavadības sagatavots buklets par Dublinu/Eurodac, kas ir sagatavots saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 604/2013, ar ko paredz kritērijus un mehānismus, lai noteiktu dalībvalsti, kura ir atbildīga par trešās valsts valstspiederīgā vai bezvalstnieka starptautiskās aizsardzības pieteikumu izskatīšanu, kas iesniegts kādā no dalībvalstīm, nosacījumiem, kā arī tiek sniegta informācija par patvēruma procedūrā iesaistītajām institūcijām.

Nepieciešamības gadījumā nepavadītu nepilngadīgo patvēruma meklētāju lietu izskatīšana var notikt prioritārā kārtībā, bet nepavadītu nepilngadīgo iesniegumi nekad netiek izskatīti saīsinātā kārtībā (jo saīsinātā kārtībā tiek izskatīti tikai tie iesniegumi, kuros pastāv pamats pieņemt lēmumu par atteikumu piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu). Tomēr - tā kā lēmumi patvēruma procedūrā Latvijā tiek pieņemti salīdzinoši īsos termiņos, nepilngadīgo bez pavadības lietās lēmumi tiek pieņemti parastajā kārtībā. Gadījumā, ja tiek pieņemts Dublīnas lēmums, kas ir saistīts ar ģimenes apvienošanu, nepilngadīgā bez pavadības lieta tiek skatīta prioritārā kārtībā.

Nepilngadīgajam tiek dota iespēja tikt uzklaušītam jebkādas ar viņu saistītās iztiesāšanas vai administratīvās procedūrās vai nu tieši, vai ar sava likumiskā pārstāvja vai attiecīgas institūcijas starpniecību.

Lēmums par nepilngadīgā intervēšanu tiek pieņemts, balstoties uz katras lietas individuālajiem apstākļiem. Nepilngadīgā viedoklis tiek ņemts vērā, un nepilngadīgais tiek intervēts, ja vien viņa vecums un brieduma pakāpe to pieļauj. Ņemot vērā to, ka pārsvarā nepilngadīgie bez pavadības patvēruma procedūrā ir 15-17 gadus veci, ar viņiem tiek veiktas personiskās intervijas. 2019. gadā patvērumu Latvijā pieprasīja 5 nepilngadīgās personas bez pavadības (vienam no tiem tika uzsākta Dublīnas procedūra ģimenes apvienošanas nolūkos).

Saskaņā ar Pārskata par bāriņtiesu darbu kopsavilkumu 2019. gadā bāriņtiesās reģistrētas 11 nepilngadīgas personas bez pavadības, no kuriem četriem nepilngadīgajiem bija patvēruma meklētāja statuss. Savukārt septiņi bērni nebija lūguši starptautisko aizsardzību.¹⁷

Bērnu intervē patvēruma jomas eksperti, kas ir apguvuši Eiropas patvēruma atbalsta biroja mācību moduli par bērnu intervēšanu. Intervijas tiek vadītas, pielāgojot jautājumus katra bērna brieduma pakāpei un uztveres īpatnībām. Intervijas notiek speciāli šim nolūkam iekārtotās telpās Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā vai PMLP interviju telpā. Iespēju robežās bērnu intervē tā paša dzimums intervētājs (tomēr – gadījumos, ja būtu indikācijas, ka intervējamais bērns ir cietis no seksuālās vardarbības, tiktu noskaidrots viņa/-as viedoklis par to, ar kāda dzimuma intervētāju viņš/a labprātāk vēlētos runāt). Arī attiecībā uz tulku, kas piedalās intervijā, tiek nodrošināta identiska pieeja. Intervijā piedalās arī bērna aizbildnis.

¹⁷ <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5665&page=>

Vecuma noteikšana

Vecuma noteikšana primāri tiek veikta, iegūstot informāciju no patvēruma meklētāja dokumentiem. Latvijas Republikā vecuma noteikšanu veic Valsts Tiesu medicīnas ekspertīzes centrs. Valsts Tiesu medicīnas ekspertīžu centrs savā darbībā izmanto normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā reģistrētu metodi „Vecuma noteikšanas metode”. Saskaņā ar Tiesu ekspertu likuma 5. panta sesto daļu Tiesu ekspertīzes metodes apraksts ir ierobežotas pieejamības informācija.

Vecuma noteikšanas procesā tiek izmantots arī EASO Guidelines for Age Assessment, taču Valsts robežsardze jebkurā identificēšanas procesa posmā, saņemot nepilngadīgās personas bez pavadības pārstāvja piekrišanu, var noteikt arī medicīnisko ekspertīzi, lai noteiktu šīs personas vecumu.

Ģimenes atkalapvienošana

Ģimenes atkalapvienošana ir iespējama nošķirti bērniem un nepavadītiem nepilngadīgajiem. Patvēruma procedūrā ģimenes apvienošana nepilngadīgajiem bez pavadības ir iespējama Dublīnas procedūras ietvaros. Parasti kāds no vecākiem atrodas citā Eiropas Savienības dalībvalstī. Šādā gadījumā PMLP Patvēruma lietu nodaļai notiek intensīva komunikācija ar attiecīgās valsts migrācijas dienesta Dublīnas nodaļu, lai risinātu ģimenes apvienošanas praktiskos aspektus atbilstoši Dublīnas Regulas nosacījumiem.

Nepilngadīgajam, kura vecāki dzīvo citā valstī, ir tiesības regulāri, izņemot īpašus apstākļus, uzturēt ar viņiem personiskas attiecības un tiešus kontaktus (ar viņiem tikties). Attiecībā uz tiesībām vecākiem iebraukt valstī vai izbraukt no tās ir spēkā tikai tādi ierobežojumi, kas noteikti ar likumu un nepieciešami nacionālās drošības, sabiedriskās kārtības, iedzīvotāju veselības un tikumības vai citu personu tiesību un brīvību aizsardzībai.

Mātei vai tēvam, kas dzīvo citā valstī, ir tiesības noteiktā kārtībā iebraukt Latvijā ģimenes apvienošanas nolūkā.

Kad nepilngadīgais bez pavadības ir saņēmis pozitīvu lēmumu un viņam ir piešķirta starptautiskā aizsardzība, ģimenes apvienošanas nolūkā viņš ir tiesīgs Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā uzaicināt vecākus.

Dublīnas lietām, kas saistītas ar nepilngadīgo bez pavadības patvēruma meklētāju ģimenes apvienošanu, vienmēr ir prioritārs raksturs.

Pēc tam, kad Valsts robežsardze sākotnējā intervijā ir noskaidrojusi informāciju par iespējamu nepilngadīgā patvēruma meklētāja radnieku esamību citās ES dalībvalstīs, PMLP Patvēruma lietu nodaļas eksperts Dublīnas jautājumos nosūta informācijas pieprasījumu attiecīgajai dalībvalstij ar norādi par steidzamību.

Informāciju par bez pavadības nepilngadīgās personas ģimenes locekļiem citās ES dalībvalstīs VRS noskaidro jau patvēruma procedūras sākumā – veicot personas identifikāciju un sākotnējo intervēšanu. Saņemot informāciju par radnieku esamību citās ES valstīs, tiek noskaidrots nepilngadīgās bez pavadības personas viedoklis par iespējamo ģimenes apvienošanu. Ja nepilngadīgais izsaka vēlmi apvienoties ar ģimenes locekli, PMLP Patvēruma lietu nodaļa uzsāk praktiskās darbības ģimenes apvienošanai.

Dublīnas procedūra

Dublīnas procedūra sākotnēji ir atkarīga no informācijas pilnīguma – ja ir pietiekami daudz pierādījumu par to, ka bērna ģimenes locekļi atrodas citā dalībvalstī, tiek nosūtīts atbildības uzņemšanās pieprasījums. Ja ir pamats uzskatīt, ka ģimenes locekļi uzturas kādā no dalībvalstīm, bet informācija nav pietiekami pilnīga – tiek nosūtīts informācijas pieprasījums. Ja saņemts apstiprinājums, ka attiecīgajā valstī uzturas bērna ģimenes locekļi, tiek veiktas visas nepieciešamās darbības, atbilstoši konkrētās valsts nacionālajai likumdošanai un praksei šādu gadījumu risināšanā, - noskaidrotas bērna labākās intereses, veiktas intervijas ar bērnu, veiktas intervijas ar ģimenes locekli (ar kuru tiek plānota ģimenes apvienošana), tiek iesaistīti sociālie darbinieki, kas sniedz vērtējumu, vai ģimenes apvienošana atbildīs bērna labākajām interesēm. Ja apvienošanās ir paredzēta ar tuviem ģimenes locekļiem (vecākiem), procedūra ir ātrāka. Ja apvienošanās paredzēta ar attālākiem

radniekiem (tantēm, onkuļiem), process ir lēnāks, jo jānoskaidro radniecības esamība, kā arī radnieku vēlme un spēja uzņemties rūpes par nepilngadīgo bez pavadības.

AIZTURĒŠANA, LAI IZRAIDĪTU NEPAVADĪTUS NEPILNGADĪGOS UN ĢIMENES AR BĒRNIEM

Ja pastāv apstākļi, kas ir par pamatu nepilngadīgā bez pavadības aizturēšanai, Valsts robežsardze pieņem lēmumu par viņa aizturēšanu. Nepilngadīgajam bez pavadības piemēro aizturēšanai alternatīvos līdzekļus, ja pastāv apstākļi, kas pamato aizturēšanu, bet vienlaicīgi, izvērtējot individuālo situāciju un apstākļus, secina, ka aizturēšana būtu nesamērīgs ierobežojošs pasākums.

Nepilngadīgajam bez pavadības, vadoties pēc nepieciešamības un ievērojot samērīguma principu, var noteikt pienākumu noteiktā laikā reģistrēties Valsts robežsardzes struktūrvienībā vai/un piemērot ceļošanas un cita personu apliecinoša dokumenta nodošanu.

Ģimenes

Ģimenes aiztur tikai izņēmuma gadījumos. Ģimenes aizturēšanas gadījumā aiztur vecākus, bet bērnus izmitina kopā ar vecākiem. Aizturot ģimeni ar bērniem un pieņemot lēmumu par bērnu aizturēšanu, viņu situāciju un apstākļus izvērtē padziļināti, kā arī ņem vērā bērna labākās intereses un vajadzības.

Izvērtējot nepieciešamību un ievērojot samērīguma principu, var noteikt pienākumu noteiktā laikā reģistrēties Valsts robežsardzes struktūrvienībā vai/un piemērot ceļošanas un cita personu apliecinoša dokumenta nodošanu.

Brīvprātīga un piespiedu atgriešana

Latvija veic nepavadītu nepilngadīgo brīvprātīgu atgriešanos.

Organizējot nepilngadīga ārzemnieka bez pavadības brīvprātīgu atgriešanos, Valsts robežsardze, bāriņtiesa, IOM ievēro un nodrošina bērna labākās intereses Starptautiskās Migrācijas organizācijas (IOM) Rīgas birojs sniedz brīvprātīgās atgriešanās pakalpojumus, pamatojoties uz IOM principiem un attiecīgiem priekšrakstiem. Pēdējos septiņos gados IOM Latvijas birojā nepilngadīgo bez pavadības brīvprātīgā atgriešanās nav tikusi organizēta.

Lai nodrošinātu, ka nepilngadīgā atgriešana uz izcelsmes valsti atbilst bērna labākajām interesēm, IOM Rīgas biroja darbinieki pārliecinās, ka izcelsmes valstī viņu sagaidīs vecāki vai pilnvarota persona. IOM Rīgas birojs pavada bērnu līdz gala mērķa valstij un veic nodošanu kādam no ģimenes locekļiem vai pilnvarotai personai.

Izmantojot brīvprātīgās atgriešanās palīdzības programmu, nepilngadīgais kā atgriešanās pabalstu var saņemt 100 eiro skaidrā naudā.

Lai novērstu iespējamus neregulārās nodarbinātības, ekspluatācijas un izmantošanas riskus, IOM Rīgas birojs sniedz nepilngadīgām personām bez pavadības reintegrācijas palīdzību vismaz 18 mēnešu garumā pēc atgriešanās izcelsmes valstī. Izmantojot Reintegrācijas programmas atbalstu, persona var saņemt 600 eiro reintegrācijas pabalstu precēm un pakalpojumiem.

Nepilngadīga ārzemnieka bez pavadības piespiedu izraidīšanas laikā Valsts robežsardze sadarbībā ar bāriņtiesu, kura nodrošina bērnam likumisko pārstāvi, ievēro bērna labākās intereses un tiesības. Tāpat bērna labāko interešu pienācīgu ievērošanu no Valsts robežsardzes puses uzrauga Tiesībsargs.

Pirms izraidīšanas procedūras nepilngadīgajam nodrošina visas garantijas un ievēro viņa vajadzības. Izraidāmajam nepilngadīgajam nodrošina pavadību līdz galamērķa valstij un organizē viņa nodošanu ģimenes loceklim, likumiskajam pārstāvim, pārstāvim, kas uzrauga bērnu tiesību ievērošanu šajā valstī.

Ņemot vērā to, ka ārzemnieku piespiedu izraidīšanu novēro Tiesībsarga birojs, kurš piedalās nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības faktiskajās piespiedu izraidīšanas operācijās un kontrolē vai nepilngadīgais ārzemnieks bez pavadības tiek nodots saskaņā ar Atgriešanas direktīvas 10. panta 2. punktā noteikto, situācija, kad nepilngadīgais ārzemnieks tiek izmitināts nepiemērotajās uzņemšanas telpās galamērķa valstī, netiek pieļauta.

Latvija nav izmantojusi ES līdzekļus, lai izstrādātu alternatīvas nepilngadīgo aizturēšanai.

ILGTSPĒJĪGU RISINĀJUMU NODROŠINĀŠANA NEPILNGADĪGAJIEM

Integrācija

Latvijā nav izveidota īpaša politika vai stratēģija nepilngadīgo integrācijai plašākā sabiedrībā (piemēram, ar sporta, brīvā laika pavadīšanas vai citu kultūras pasākumu starpniecība utt.). Jebkurš pasākums, kurš tiek piedāvāts trešo valstu pilsoņiem, ir pieejams arī patvēruma meklētājiem un personām, kuras saņēmušas statusu, tai skaitā arī nepilngadīgajiem.

2019. gadā ir veiktas atsevišķas darbības nepilngadīgo no trešajām valstīm integrācijas veicināšanai, kas īstenotas pateicoties Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda finansējumam

Latviešu valodas aģentūra izstrādājusi jaunu elektronisku latviešu valodas apguves materiālu - daudzveidīgu pašmācības rīku A1 un A2 valodas līmeņa apguvei „e-Laipa”. Tas paredzēts latviešu valodas apguvei jauniešiem no 15 gadu vecuma un pieaugušajiem

Integrācijas aktivitātes tiek īstenotas saskaņā ar Kultūras ministrijas izstrādāto Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019. – 2020. gadam.

Pārmitināšana

Latvija nenosaka prioritāti nepavadītu nepilngadīgo vai ģimeņu ar nepilngadīgām personām pārceļšanai uz Latviju. Latvija piedalījās pārmitināšanas programmās, nosakot, ka prioritāri pārmitināmas ir ģimenes ar bērniem. Programmas ietvaros tika pārmitinātas 46 personas no Turcijas, tai skaitā 26 bērni. Līdz ar programmas noslēgumu, sākot no 2018. gada, Latvija nav bijusi iesaistīta pārmitināšanas programmās. Bērniem, kas tika uzņemti un izmitināti pārmitināšanas pasākumu ietvaros, izmitināšana neatšķīrās no tās, kas tiek nodrošināta bērniem – patvēruma meklētājiem parastajā procedūrā. Vienīgā atšķirība – uzturēšanās periods izmitināšanas centrā bija īsāks, jo pozitīvs lēmums tika pieņemts īsākā laika periodā.

NEDOKUMENTĒTI NEPILNGADĪGIE/ NEPILNGADĪGIE, KAS UZTURAS NELIKUMĪGI

Latvijā šīm personām tiek nodrošināta piekļuve izglītībai, veselības aprūpei, sociālajam un psiholoģiskajai palīdzībai.

Saskaņā ar Imigrācijas likumu, Izglītības likumu un Veselības aprūpes finansēšanas likumu nepilngadīgām personām, kuras valstī uzturas nelikumīgi, ir pieejama izmitināšana, izglītība un nodrošinātas psihologa konsultācijas. Atkarībā no bērna migrācijas statusa un uzturēšanās vietas mainīsies atbildīgā institūcija, kurai pienākums ir nodrošināt attiecīgās garantijas bērnam, piemēram, aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centra gadījumā, tā būs Valsts robežsardze, bet ārpusģimenes aprūpes gadījumā tā būs pašvaldība, kuras veiktos izdevumus par bērnu attiecīgi kompensē Labklājības ministrija.

Nepilngadīga persona bez pavadības var tikt izmitināta bērnu aprūpes iestādē un audžuģimenē¹⁸ vai pie aizbildņa¹⁹.

Nepilngadīgam trešās valsts pilsonim vai bezvalstniekam, kuram nav likumīga pamata uzturēties Latvijas Republikā, ir tiesības iegūt pamatizglītību laika posmā, kas noteikts brīvprātīgai izceļošanai, vai laika posmā, uz kādu izraidīšana atlikta, kā arī viņa aizturēšanas laikā.

Nepilngadīgam trešās valsts pilsonim, kura uzturēšanās valstī ir nelikumīga, ir tiesības saņemt neatliekamo medicīnisko palīdzību. Valsts apmaksātās medicīniskās palīdzības minimumu ir tiesības saņemt: Latvijas pilsonim; Latvijas nepilsonim; ārzemniekam, kuram ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā, un bezvalstniekam, kuram bezvalstnieka statuss piešķirts Latvijas Republikā; bēglim vai personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss; aizturētajam; patvēruma meklētājam.

Psiholoģisko palīdzību nepilngadīgie, kuri valstī uzturas nelikumīgi, var saņemt, pretendējot uz valsts garantēto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu vardarbībā cietušajiem bērniem. Tiesības minēto pakalpojumu saņemt ir nepilngadīgajiem, ja atbildīgās institūcijas sniegušas atzinumu par sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nepieciešamību.

PĀREJA UZ PIEAUGUŠĀ DZĪVI

Saskaņā ar Imigrācijas likumu par katru ārzemnieku, kurš nelikumīgi uzturas valstī, jāpieņem atgriešanas lēmums. Šis nosacījums attiecināms arī uz nepilngadīgo bez pavadības, par kuru pieņemts lēmums atteikt piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu un viņam nav cita likumīgā pamata uzturēties Latvijā.

Nepilngadīgie bez pavadības patvēruma procedūrā pēc pilngadības sasniegšanas tiek izmitināti patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, kā arī ir iespējams pēc pilngadības sasniegšanas zināmu laiku uzturēties pie konkrētā ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzēja.

Turpmākā informācija piemērojama attiecībā uz visām nepilngadīgajām personām Latvijā.

Ja nepilngadīga persona bez pavadības ir uzsākusi pamatizglītības vai vispārējās vidējās izglītības ieguvu un to turpina arī pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas, un ir izmitināta bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē, valsts atlīdzina pašvaldībai izdevumus par šīs personas izmitināšanu bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē līdz tā mācību gada beigām, kurā persona sasniegusi pilngadību. Ārpusģimenes aprūpi izbeidz, kad bērna vecāku ģimenē tiek nodrošināti labvēlīgi apstākļi bērna attīstībai vai arī viņš ir sasniedzis 18 gadu vecumu. Ilgāka bērna atstāšana aprūpes iestādē, pie aizbildņa vai audžuģimenē pieļaujama līdz mācību gada beigām, ja bērns turpina mācības.

Sešus mēnešus pirms aprūpes iestādes atstāšanas tās vadītājs bērnam rakstveidā sniedz informāciju par likumā noteiktajām garantijām, arī par tiesībām saņemt dzīvojamo platību.

Izbeidzoties aizbildnībai, beidzoties bērna aprūpei audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē, pašvaldība atbilstoši likumam "Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā" nodrošina bāreni vai bērnu, kurš bija atstāts bez vecāku gādības, ar dzīvojamo platību un saskaņā ar Ministru kabineta noteiktajām sociālajām garantijām

¹⁸ Pašvaldības finansiālie izdevumi par nepilngadīgas personas bez pavadības izmitināšanu bērnu aprūpes iestādē vai audžuģimenē, tiek segti Patvēruma likumā noteiktajā kārtībā un apmērā. Patvēruma likums. 9.panta 9.apakšpunkts. Latvijas Vēstnesis, Nr. 2, 05.01.2016., stājās spēkā 19.01.2016.

¹⁹ Šajā gadījumā finansiālos izdevumus, kas atbilst pašvaldības saistošajos noteikumos paredzētajam apmēram, kāds tiek piešķirts aizbildnim, sedz Labklājības ministrija no kārtējam gadam šim mērķim piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem, bet ne vairāk kā normatīvajos aktos noteiktajā apmērā izmaksāto pabalstu aizbildnībā esošā bērna uzturēšanai un atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu.

sniedz citu palīdzību arī pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas. Tiesības uz neizmantotajām sociālajām garantijām personai saglabājas ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai.

Nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem bez pavadības, kuri ir izmitināti audžuģimenēs vai bērnu aprūpes iestādēs, atbalsts tiek sniegts tādā pašā apjomā kā bez vecākiem palikušajiem Latvijas valstspiederīgajiem.

TRANSVERSĀLAS DARBĪBAS

Visa informācija, kas ir saistīta ar patvēruma procedūrā būtiskiem jautājumiem (identitāte, iesniegums, informācija par ģimenes locekļiem, patvēruma motīvi, izmitināšanas jautājumi) ir apkopota Patvēruma meklētāju reģistrā. Informācija ir pieejama šauram speciālistu lokam, kas ir iesaistīti patvēruma procedūras realizācijā.

Par nepilngadīgajiem bez pavadības informācijas apstrādi veic bāriņtiesa, kurai piekritīga bērna interešu aizstāvības nodrošināšana. Bāriņtiesa apstrādā pamata datus par bērnu un bērna ārpusģimenes aprūpes sniedzēju. Bāriņtiesa apstrādā personificētas un nepersonificētus datus. Reizi gadā bāriņtiesa sniedz statistisko informāciju Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai par nepilngadīgajiem nepavadītajiem bērniem iekļaušanai ikgadējā pārskata par bāriņtiesu darbu kopsavilkumā.²⁰

Līdz 2020.gada oktobrim Latvija nav īstenojusi kādu no ES finansētajām programmām, kuru prioritāte būtu nepilngadīgie bez pavadības vai ģimenes ar bērniem. Valsts robežsardze no Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda līdzekļiem apmaksā aktivitātes, kas saistītas ar nepilngadīgo ārzemnieku nodrošināšanu ar uzturu, pirmās nepieciešamības precēm, higiēnas precēm, uzturu un brīvā laika pavadīšanas iespējām.

²⁰ Pārskats par bāriņtiesu darbu 2019.gadā. 7.sadaļa. Pieejams:
<http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5665&page=>